

№ 1 (306)
Студзень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Спадчына ў небяспецы:
уратаваць помнікі –** *стар. 2*
- **Турызм: прываблівыя
маршруты –** *стар. 4*
- **Рэгіён: гісторыя сяла,
шляхоў, людзей –** *стар. 6*

Нашы віншаванні

Беларускі фонд культуры, «Краязнаўчая газета» шчыра віншуюць Мастоўскі музей «Лёс і чалавек» з 25-годдзем з дня заснавання і жадаюць ягонаму калектыву поспехаў у высокай грамадзянскай справе – выхаванні патрыётаў Бацькаўшчыны на лепшых гістарычных і культурных крыніцах Мастоўскага краю.

На тым тыдні...

У музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі з 20 снежня працуе выстаўка «Сімяон Полацкі. Да 380-годдзя з дня нараджэння». На выстаўцы дэманструюцца кнігі XVII–XX стст. гэтага педагога і выхавацеля, паэта і пісьменніка, драматурга і прапаведніка. Найбольш ранняе выданне – «Обед душевный» (Масква, 1681), зборнік прапаведзяў, складзеных на аснове евангельскіх сюжэтаў.

23 снежня ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь адсвяткавалі 90-годдзе з дня нараджэння народнай артысткі Беларусі і СССР Галіны Макаравой. Пад час мерапрыемства адкрылася выстаўка «Каралеў я не іграла!..», дзе можна было бліжэй пазнаёміцца з творчасцю актрысы. З успамінамі пра Г. Макараву выступілі акцёры Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, родныя і блізкія.

23 снежня ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі «Палац мастацтва» адкрыўся праект «Калядны фест», які з'яўляецца своеасаблівым віншаваннем гасцей і жыхароў сталіцы са святам Богага Нараджэння і Новым годам ад Беларускага саюза мастакоў і Палаца мастацтва. На гэтым праекце прадстаўленыя творы мастакоў, выкананыя ў розных тэхніках на зімовую ці калядную тэматыку.

Таксама на выстаўцы Беларускі дзіцячы хоспіс прадставіў сацыяльна-мастацкі праект «Свет казачных вобразаў», дзе дэманстраваліся фотаздымкі дзяцей (аўтар Вікторыя Янучоўская), што знаходзяцца пад апекай хоспіса, у вобразах казачных персанажаў. На працягу выстаўкі запланаваныя выступленні беларускіх артыстаў, паказ фільмаў пра дзейнасць Беларускага дзіцячага хоспіса.

Акрамя гэтага на выстаўцы прадстаўляўся яшчэ міжнародны мастацкі праект – «Полацкі абярэг», які стаў вынікам творчай працы людзей з розных краінаў свету і аб'яднаў у адным творчым парыве прадстаўнікоў беларускіх дыяспараў.

23 снежня ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў сябры Студэнцкага этнаграфічнага таварыства зладзілі прэзентацыю кнігі Волгі Лабачэўскай і Зінаіды Зіміной «Белорусский народный костюм: крой, вышивка и декоративные швы». Выданне мае практычную скіраванасць і будзе карысным усім, хто цікавіцца беларускім народным строём, а таксама займаецца яго вырабам. Пад час сустрэчы прайшла дэманстрацыя традыцыйных уласнаствораных вышываных строяў, гучалі калядныя спевы гурта «Гуда».

24 снежня ў гомельскім палацы Румянцавых і Паскевічаў адкрылася выстаўка «Уратаваныя скарбы». Экспанатамі сталі затрыманыя на мытні абразы, якім ужо два стагоддзі, унікальныя ўзоры літых пласцінаў рамеснікаў-стараабрадцаў. Цяпер яны захоўваюцца ў Брэсцкім абласным краязнаўчым музеі.

З Нараджэннем Хрыстовым, сябры, і з Новым годам!

Мароз, мароз, хадзі куццю есці!
І ржа, і бель, хадзіце цяпер!
А ўлетку ў нас не бывайце,
Хлеба нашага не ўбывайце.

У каляжы скарыстаныя дрэварыт XIX ст. і фота Міколы ПІВАВАРА

Першы магилёўскі археограф і гісторык

Напрыканцы мінулага года ў Магілёўскай абласной бібліятэцы адбыўся вечар-партрэт, які супрацоўнікі аддзела беларускай і краязнаўчай літаратуры прысвяцілі 210-годдзю Мікалая Рыгоравіча Гартынскага. Ён увайшоў у гісторыю Магілёва дзякуючы працы на ніве захавання дакументаў пра нашае слаўтае мінулае – даследаваў і падрыхтаваў да выдання

«Хроніку горада Магілёва». Гэта першы і найбольш значны помнік мясцовага летапісання, які не мае аналагаў не толькі ў Беларусі, але і ва Усходняй Еўропе. Спачатку хроніка вялася на польскай мове, а потым на рускай. Пачынальнікам магилёўскага летапісання (прыкладна 1660 – 1670-я гады) быў Трафім Раманавіч Сурта – лаўнік і купецкі староста. Пасля гэтую справу

працягвалі чатыры пакаленні Трубніцкіх, магилёўскіх чыноўнікаў. Хроніка ахоплівае гісторыю нашага горада з XVI па XIX стагоддзе і асвятляе розныя бакі гарадскога жыцця.

Лёс Магілёўскай хронікі вельмі драматычны. На жаль, да нас яна дайшла не ў поўным аб'ёме. На працягу трох стагоддзяў вакол рукапіснай хронікі г. Магілёва віруе ланцуг падзей, імянаў і прозвішчаў людзей, звязаных з працягам летапісу, працамі па перапісе і рэстаўрацыі тэксту, пошукамі, перакладамі, друкаваннем, вывучэннем найкаштоўнай крыніцы па гісторыі Беларусі.

Шмат гадоў яна захоўвалася ў сям'і Трубніцкіх, пакуль яе не знайшоў магилёўскі чыноўнік і археограф Мікалай Рыгоравіч Гартынскі.

(Заканчэнне на стар. 3)

Імпрэза

Кветкі ды чароўныя птушкі дзядзькі Язэпа

У сталічнай Гасцёўні Уладзіслава Галубка (філіял Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральной і музычнай культуры) напрыканцы мінулага года адкрылася выстаўка «Беларуская маляванка». На ёй дэманструюцца маляваныя дываны Язэпа Драздовіча са збору Гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе» і Гасцёўні Галубка. Пад час адкрыцця ініцыятар паказу музейшчык і краязнаўца Юры Малаш нагадаў прысутным, што такое гэтак зывае наўяна мастацтва (інакш – інісінае) і спыніўся на

асобах найбольш вядомых тут творцаў – Язэпа Драздовіча і Алены Кіш. Хаця, калі ўлічыць асаблівасці такога мастацтва творцаў-самавукаў, то лагічна лічыць, што калі не сотні, то дзесяткі імёнаў талентаў з народа ўжо страціліся. У часы, калі тыя ж дываны фабрычнай вытворчасці не былі даступныя шырокаму колу людзей, гаспадары звярталіся да мясцовых мастакоў, каб намалювалі дыван. Бадай, і ў нядаўнія часы ў вясковых хатах карысталіся такімі вырабамі. Пакуль іх не выкінулі з розных прычынаў:

выцвілі, парваліся, з’явіліся лепшыя («культурныя») фабрычныя вырабы...

У экспазіцыі выстаўлена не шмат узораў драздовічэйскіх дываноў ды макатак, але за кожным – свая гісторыя, свая адметнасць. Тут і побытавыя ды фантастычныя сцэны, і казачныя ды міфічныя персанажы, і нацюрморты ды пейзажныя замалёўкі. На годным месцы – уверсе ў цэнтры – ініцыялы чалавека, якому мастак пісаў гэты дыван. А ганарарам, як правіла, былі дазвол занаважаць, сталаванне.

І яшчэ на адзін роздум падштурхнула выстаўка. Адкрыццё было нешматлюднае, завітала няшмат журналістаў... Не ў параўнанне, калі б, да прыкладу, у нашу сталіцу прывезлі выстаўку Пірасманіці Чурлёніса. Складана здзівіць і здзіўляцца-захапляцца сваімі талентамі? Але ж зацікавіўся выстаўкай тэлеканал «Мир». Зазнялі дываны, бралі інтэрв’ю ў сп. Малаша і наведнікаў. Каб паказаць беларускі чуд глядачам СНД. Можна, нехта, хто прыедзе ў Мінск да канца гэтага месяца, завітае на выстаўку.

Лявон ПАЛЬСКИ,
фота аўтара

«Касцёл у Задарожжы (возера Мнюта)» (1937)
і «Красналюдак – казачнік – бай» (1948)

Каляндар, які адлічвае дні славы

Такія буйныя гістарычныя падзеі, як паражэнне Тэўтонскага Ордэна, маюць складаную перадгісторыю. Яна заслужоўвае, прынамсі, кароткага тлумачэння, што мы і паспрабавалі зрабіць...»

Тут ёсць некалькі асобных тэмаў-старонак: «Утварэнне Вялікага Княства Літоўскага», «Тэўтонскі Ордэн», «Войны Вялікага Княства Літоўскага з Тэўтонскім Ордэнам», «Крэўская унія», «Напярэдадні бітвы», «Грунвальдская бітва», «Вынікі Грунвальдскай бітвы».

Асобна падаецца ўрывак з «Хронікі Быхаўца» XVI ст. Сярод цікавых ілюстрацыяў варта адзначыць від на замак Мальбарк з паўночнага ўсходу ўзімку (1910 г.), рэканструкцыя выяваў замакаў у Крэве і Гародні, выявы караля Ягайлы (святвугра з «Хронікі ўсяго свету» Марціна Бельскага, XVI ст.) і тэўтонскіх харугваў, здабытых у Грунвальдскай бітве.

Новы каляндар дасць падставу цэлы год перачытваць старонкі слаўнай гісторыі нашай зямлі, ахвочым жа – шукаць дадатковыя, пашыраныя звесткі па пэўнай тэме ў іншых навуковых і папулярных кнігах. Урэшце, яшчэ раз задумацца над гістарычнымі хітрасляцтвамі, калі тры-

торыя колісь магутнай імперыі была падзелена маладымі хцівымі суседзямі, спадчына сталася занябанаю, а слаўныя старонкі гісторыі і ўвогуле забралі сабе напрыканцы XIX стагоддзя нашчадкі жамойтаў...

Такім чынам – год Вялікай Перамогі можа стацца Годам вяртання гістарычнай Памяці ды гонару за родную Дзяржаву. Каляндар можа да гэтага спрычыніцца.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Спадчына ў небяспецы

... калі руйнуюцца помнікі

Як паведаміў нам старшыня Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Антон Астаповіч, ім накіраваны ад імя гэтага грамадскага аб’яднання зварот у Дзяржаўны сакратарыят Савета бяспекі Рэспублікі Беларусь. Зварот у Савет бяспекі абумоўлены пазіцыяй органаў пракурорскага нагляду Рэспублікі Беларусь у дачыненні да прадстаўлення інфармацыі таварыству па выніках праверкі, якая праводзілася па даручэнні Савета бяспекі і па матэрыялах грамадскага аб’яднання.

Да сённяшняга часу Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры не атрымала ні з Пракуратуры г. Мінска, ні з Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь інфармацыі пра ход і вынікі праверкі, а на запыт аб’яднання Пракуратура г. Мінска паведаміла, што з матэрыяламі праверкі таварыства можа азнаёміцца ў Генеральнай пракуратуры.

Таварыства звярнулася ў Генеральную пракуратуру Рэспублікі Беларусь з лістом, у якім хадаінічала пра магчымасць азнаямлення з матэрыяламі праверкі. Аднак Генеральная пракуратура накіравала Грамадскае аб’яднанне для азнаямлення ў Пракуратуру г. Мінска.

Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры звярнулася ў Савет бяспекі, бо ўсведамляе, што далейшая перапіска з органамі пракуратуры не дасць станоўчага выніку: дзеянні Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь і Пракуратуры г. Мінска – яскравы прыклад бюракратычнай цяганіны.

У звароце выказваецца спадзяванне на разуменне і падтрымку Дзяржаўнага сакратарыята Савета бяспекі, бо сітуацыя, якая склалася, падрывае давер грамадзянаў Рэспублікі Беларусь да праваахоўных органаў, дыскрэдытуе палітыку беларускай дзяржавы па змаганні з бюракратызмам і ўмацаванні правапарадку.

Уласная інфармацыя

Пачайся год, пазначаны многімі юбіляямі. Сярод іх – 600-годдзе перамогі нашых продкаў над Тэўтонскім ордэнам. З гэтай нагоды, гандляр кнігамі Алесь Дудар выдаў каляндар «600 год перамогі над Грунвальдам».

У Беларусі з’явілася добрая традыцыя рабіць календары-даведнікі, дзе апроч памесячных каляндарных сетак змяшчаюцца

цікавыя звесткі ды факты. Гэтак пабудаваны і гэты чысленік. Усе тэксты напісаў аўтар-укладальнік А. Дудар, дзеля чаго перачытаў багата навуковай літаратуры і адбраў найбольш цікавае. У прадмове ён адзначае: «...для нашых продкаў з XV ст. перамога пад Грунвальдам насіла абсалютна канкрэтны сэнс – яна спыніла паходы крыжакоў на Беларусь і Літву, значыць дала мір мноству людзей.

Першы магилёўскі археограф і гісторык

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Ён нарадзіўся ў Магілёве 7 снежня 1799 года. Вучыўся ў латвійскай школе, затым скончыў Магілёўскую духоўную семінарыю, універсітэт. Атрымаў вышэйшую юрыдычную адукацыю. Адпрацаваў у судовым ведамстве 42 гады і пайшоў у адстаўку з пасады губернскага пракурора Пскоўскай губерні ў чыне стацкага саветніка. Пасля адстаўкі вярнуўся ў родны Магілёў. Усе наступныя гады прысвяціў сваёй шматлікай сям'і, адносінам з блізкімі па духу людзьмі, любімым кнігам і гістарычным даследаванням.

Арыгіналу «Хронікі...» М. Гартынскі не бачыў і быў перакананы, што ат-

рыманы ім ад Міхаіла Трубніцкага спіс – гэта і ёсць уласна хроніка. Акрамя перакладу з польскай мовы на рускую, ён зрабіў шэраг заўвагаў і выправіў асобныя памылкі, а таксама дадаў некалькі фактаў з іншых крыніцаў і выданняў, абавязкова робячы спасылкі на іх.

На жаль, М.Р. Гартынскі так і не пачыў сваю працу, якую зупэўненасцю можна назваць помнікам яму самому, – у год яе выхаду (1887) ён памёр.

Некалькі пакаленняў даследчыкаў вывучалі гісторыю горада па гэтым выданні і лічылі, што маюць справу з арыгіналам і поўным тэкстам хронікі. Трэба адзначыць, што арыгінал хронікі ў 1872 годзе

пры нявысветленых абставінах апынуўся ў Пецябургскай Публічнай бібліятэцы імя Салтыкова-Шчадрына (зараз Расійская Нацыянальная), дзе знаходзіцца і па сённяшні дзень. Аб гэтым амаль ніхто не ведаў, і таму рукапіс аж да 1968 года лічыўся страчаным, пакуль на яго выпадкова не натрапіў Іеранім Іосіфавіч Філіповіч, знаны магилёўскі краязнаўца. Ён зрабіў з рукапісу хронікі копію і мікрафільм, якія знаходзяцца зараз у Магілёўскім абласным краязнаўчым музеі.

На вялікі жаль, Магілёўская хроніка поўнасцю так і не была надрукаваная. У абласной бібліятэ-

Мікалай Гартынскі

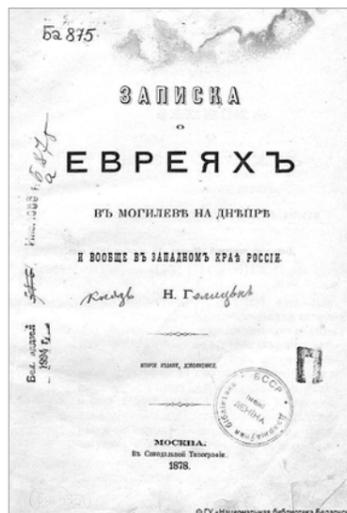
цы захоўваецца некалькі копіяў выданняў 1887 года ў перакладзе М.Р. Гартынскага. Яшчэ адзін варыянт хронікі на польскай мове змешчаны ў 35-м томе «Полного собрания русских летописей», выдадзеным Інстытутам гісторыі Акадэміі навук СССР у 1980 годзе. У перакладзе на беларускую мову тэкст хронікі змешчаны ў выданні «Беларускія летапісы і хронікі», якое пачыла свет у 1997 годзе ў другім томе

серыі «Беларускі кнігазбор».

М.Р. Гартынскі зрабіў велізарны ўклад у даследаванне крыніцаў па гісторыі Магілёва. Вынікам яго шматгадовых даследаванняў стала таксама кніга «Записки о евреях в Могилёве на Днепре, и вообще в Западном крае» (1870), якая была першым па часе выданнем па яўрэйскім пытанні. Яна мела вялікае значэнне пры абмеркаванні стану яўрэяў у Расійскай імперыі. У 1878 годзе ў Сінадальнай друкарні ў Маскве было надрукаванае другое выданне «Записок...», электронную копію якой нашая бібліятэка набыла летась.

Працы нашага земляка далі моцны штуршок цікаўнасці да мінулага Магілёўшчыны. Мы з поўным правам можам лічыць Мікалая Рыгоравіча Гартынскага першым магилёўскім археографам і гісторыкам, які даследаваў, падрыхтаваў да выдання і выпусціў асобна кнігай «Хроніку горада Магілёва». Нам падаецца, што імя Мікалая Гартынскага заслугоўвае ўшанавання ў назве адной з вуліцаў горада.

Тамара КАЛІНІНА,
загадчыца аддзела
беларускай і краязнаўчай
літаратуры Магілёўскай
абласной бібліятэкі

Праведнікі Случчыны

Доктара Пігулеўскага ў мястэчку Урэчча ў 20–40-я гады мінулага стагоддзя ведалі і паважалі не толькі месцічкі, але і жыхары навакольных вёсак, што прыходзілі да яго на прыём. Адночы ў канцы лета 1935 года да яго завітала худзенькая дзяўчынка. На пытанне доктара, хто яна і з якой вёскі, адказала, што нарадзілася ў Борках, але вясной таго года яе з бацькам, маці і старэйшым братам выслалі ў тайгу. Адтуль яна ўцякла, «зайцам» дабралася да Слуцка. Там ёй параілі хутчэй выязджаць за межы прыгранічнай зоны, каб не трапіць у рукі нкусаўцаў, якія могуць вярнуць яе назад. Дарогай у дзяўчынкі забалела вока, доктар выпісаў ёй нейкія кроплі і павёў у аптэку, у якой працавалі муж і жонка Рахіль і Ісаак Эпштэйны, абое ўжо ў гадах, без дзяцей. Прапанаваў ім даць сіраце прытулак. Аптэкары згадзіліся і па парадзе доктара назвалі Шуру Жаўрыд (так звалі дзяўчынку) сваёй пляменніцай.

У іх яна падрасла, выйшла замуж за лейтэнанта з мясцовага гарнізона і ў 1940 годзе выехала ў Беласток, на новае месца службы мужа. А тых аптэкараў разам з іншымі вязнямі мясцовага гета немцы расстралялі ў 1942 годзе.

Знайшліся праведнікі, хто заступіўся за абяздоленых сіротаў, чыіх бацькоў выслалі за межы рэспублікі, і на радзіме Шуры, у вёсцы Боркі. Пяцігадовую Нілу Малевіч з рук нкусаўцаў, што кіравалі высылкай «кулакоў», вырвала яе маці Аноя, перадала роднаму брату Мацьвею Валатковічу, у якога ў сям'і было ўжо трое малых дзяцей. Дзяўчынка вырасла, дачакалася вяртання з высылкі маці, замуж выйшла ў сваёй вёсцы і дажыла да глыбокай старасці. Маці пры сустрэчы расказала, што яе трохгадовы сыноч Юрка памёр у бараку ад голаду і хваробаў хутка пасля іх прыезду на месца высылкі.

Трэцяй праведніцай была Юля Чайкоўская, якая з мужам узяла ў сваю вёску Хацінава на Любаншчыне хлопчыка Ваньку, бацькоў якога таксама ў Борках раскулачылі і выслалі. Хлопчыку было тады адзінаццаць гадоў і ён быў у цёткі добрым падпаскам і памочнікам па гаспадарцы, пакуль з высылкі па хваробе ног не вярнулася яшчэ да вайны маці. Ёй дала прытулак у вёсцы Чапліцы родная сястра.

Яшчэ адной праведніцай можна лічыць і боркаўскую жыхарку Таццяну Малевіч. Даведаўшыся, што суседа-ўдаўца Васіля Малевіча будучы раскулачваць, яна забрала яго дзвюх малалетніх дачок Зою і Юлю да сябе, прыхавала так, што іх не знайшлі. Праз два ці тры тыдні Таццяна з мужам Алесем пераправілі сіротаў у Мінск да знаёмых, якія далі ім прытулак. Калі дзяўчынкі падраслі, уладкавалі іх на працу прыбіральшчыцамі. Бацька Зоі і Юлі вярнуўся пасля вайны цяжка хворым і неўзабаве памёр.

Праведнікам быў і боркаўскі ўдавец Тодар Жаўрыд. Ён, застаўшыся ў хаце з 80-гадовым нямоглым бацькам, даў прытулак тром сынам-падлеткам роднага брата Івана, які пайшоў у прымы ў вёску Забалаць Любанскага раёна і быў у 1931-м раскулачаны. Хлопчыкі падрасталі ў яго хаце. Усе скончылі дзесяцігодку і падаліся на вучобу ў Мінск.

Як вядома сёння, па колькасці праведнікаў свету – людзей, якія, рызкуючы ўласным

жыццём, у гады вайны выратавалі яўрэяў, Беларусь пасля Галандыі і Польшчы займае трэцяе месца сярод еўрапейскіх краінаў, акупаваных Германіяй. Такіх добрых людзей у нашай краіне налічваецца звыш 700 чалавек. Іх прозвішчы ўвекавечаныя ў Іерусаліміскім музеі ахвяраў Халакоста Яд Вашэм.

Ці не час ушанаваць як праведнікаў тых міласэрных людзей, якія выратавалі сіротаў ад згубы ў халодных вагонах цялятнікаў па дарозе да месца высылкі або ў прамерзлых лагерьных бараках. Хоць бы спачатку ў калгасе «Агра-Мялешкі», у які ўваходзіць і вёска Боркі.

У мясцовым Доме культуры ёсць музей гаспадаркі, заснаваны яшчэ ў 70-я гады яго старшынёй Героём Сацыялістычнай Працы С.С. Палешчуком. Вось бы і замацаваць на сцяне стэнд з прозвішчамі названых вышэй праведнікаў. Пры жаданні мясцовая інтэлігенцыя спіс такі можа папоўніць, вышукаць праведнікаў сярод жыхароў усіх шасці вёсак, што ўваходзяць у склад гэтай гаспадаркі. А ў маштабах раёна, дзе налічваецца сёння каля 200 вёсак, можна адшукаць праведнікаў не адзін дзесятак.

Міхась ТЫЧЫНА, г. Слуцк

Кожная краіна мае сваё аблічча, якое вызначаецца пэўнымі рысамі нацыянальнай культуры. Яны ўвасабляюцца ў помніках матэрыяльнай культуры, традыцыях, звычаях, мове, занятках народа.

Характэрнай асаблівасцю Беларусі з'яўляецца сувязь помнікаў народнай архітэктуры з прыродным асяродзем. Большасць помнікаў традыцыйна будаваліся ў сельскай мясцовасці. Створаныя ў адпаведнасці з традыцыямі і ў прыродным асяроддзі – лесам, берагам ракі або возера, крыніцай – яны захавалі прывабнасць праз шмат дзесяцігоддзяў для новых пакаленняў. Турыстам з іншых краінаў пажадана пабачыць і ўсвядоміць гэтую асаблівасць, нацыянальную традыцыйную адметнасць краіны.

На беразе ракі Пціч паблізу Мінска раскінулася тэрыторыя Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту. Гэта маляўнічы куточак з унікальным комплексам зведзеных сюды драўляных пабудоваў мінулых стагоддзяў з розных мясцінаў краіны. Музейныя пешаходныя дарогі прывядуць наведвальніка не толькі ў «гістарычныя» сяло, вёску або хутар, яны выдуць у мінулае беларускага народа. Мабыць, мала знайдзецца ў Беларусі мясцінаў, дзе сучасны чалавек змог бы так ярка адчуць подых часоў, што адышлі ў нябыт, «перамясціцца» да сваіх вытокаў і каранёў і ўсвядоміць сябе адным з многіх свайго народа. Той, хто пабываў у музеі аднойчы, прыязджае сюды зноў, ужо з сябрамі або роднымі.

Менавіта культурная спадчына разглядаецца на дзяржаўным узроўні як рэсурс для развіцця ўязнога і спазнавальнага турызму ў краіне. Міжнародная стратэгія ў галіне кіравання спадчынай, каб поспех быў стабільны, вызначае тры прынцыпы:

– гісторыя павінна быць сапраўднай, бо на гэтым засноўваецца зацікаўленасць турыста да той або

іншай краіны, і гэта – галоўнае;

– месца, рэгіён павінны валодаць непаўторнымі асаблівасцямі;

– якасць абслугоўвання на ўсіх узроўнях і структурах павінна быць высокай.

Беларускі скансэн на берагах Пцічы, што захоўвае сапраўдныя нацыянальныя

ны драўляныя помнікі народнай архітэктуры з усіх шасці гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі і экспанаванне практычна ўсе функцыянальныя групы помнікаў: культавыя, жылыя, гаспадарчыя, грамадскія пабудовы, вытворчыя комплексы, традыцыйныя малыя архітэк-

і фінансаваных укладанняў.

За апошнія дваццаць гадоў склалася негатыўная сітуацыя са станам захаванасці ў рэгіёнах дзяржавы калісьці зафіксаваных і прызначаных для фармавання экспазіцыі ў далейшым помнікаў народнай архітэктуры.

Царква і званіца з вёскі Вялец Глыбоцкага раёна

турныя формы і адноўленыя традыцыйныя інтэр'еры. Сёння для турыстаў і наведвальнікаў на тэрыторыі музея прадстаўлены толькі тры (і то не ў поўнай меры) рэгіёны. Беларусь засталася адзінай краінай лясной еўрапейскай паласы, якая не стварыла музея-скансэна нацыянальнага ўзроўню.

У суседняй Літве славыты «Румшышкес» – музей-скансэн – займае плошчу звыш 170 га, налічвае ў экспазіцыі 140 помнікаў драўлянай архітэктуры і прымае ў выхадныя дні да 2000 турыстаў. Нацыянальны музей народнай архітэктуры і побыту Украіны, што каля Кіева, захоўвае каля 270 помнікаў. Музей з'яўляецца адметным месцам правядзення нацыянальных святаў і афіцыйных прыёмаў на дзяржаўным узроўні. Ва Украіне турысты могуць наведаць рэгіянальныя музеі пад адкрытым небам у Львове, Ужгарадзе, Пераяслаўі-Хмяльніцкім, Чарнаўцах, сяле Крылае на Івана-Франкоўшчыне, у Сарнах на Ровеншчыне. Украіна захоўвае сваё сапраўднае нацыянальнае аблічча. Наогул у краінах былога Саюза працуюць 40 музеяў народнай архітэктуры і побыту.

Стварэнне такіх музеяў – задача складаная. Яна патрабуе не толькі пэўных фінансавых сродкаў, але і прыцягнення прафесійных спецыялістаў навукова-даследчых і праектных інстытутаў, спецыялізаваных рэстаўрацыйных вытворчых арганізацый. Што тычыцца задачы завяршэння праекта беларускага скансэна, то яна патрабуе дзяржаўнага падыходу

Чарнобыльская катастрофа, а таксама рэалізацыя дзяржаўнай праграмы добраўпарадкавання населеных пунктаў і рэалізацыя мераў па ўліку і скарачэнні колькасці пустых і старых дамоў з гаспадарчымі пабудовамі ў сельскай мясцовасці, фізічны знос драўляных пабудоваў – гэта страта шматлікіх патэнцыйных аб'ектаў для музея.

Падыход музея да захавання гісторыка-культурнай спадчыны грунтоўны, на навуковай аснове. Музей адбірае помнікі паводле пэўных крытэрыяў: традыцыйнасць, народнасць, аўтэнтычнасць, архітэктурная і мастацкая выразнасць з улікам рэгіянальных асаблівасцяў.

І толькі пасля навуковага абгрунтавання і распрацоўкі праектаў рэстаўрацыі і менавіта самога працэсу рэстаўрацыі помніка, або ства-

Пагонны двор з вёскі Садавічы Капыльскага раёна

рэння яго копіі па традыцыйнай тэхналогіі, помнік набывае свой прэзентацыйны выгляд і статус гісторыка-культурнай каштоўнасці. І ў сваім «другім жыцці» паўстае для нашчадкаў, замежных турыстаў як сапраўдная нацыянальная адметнасць краіны.

Акрамя гэтага, рэканструююцца традыцыйныя інтэр'еры з аўтэнтчных музейных прадметаў побыту, рамёстваў, гаспадарчых заняткаў, што ўжо нельга пабачыць у пабудовах, якія яшчэ захаваліся.

Турыстычныя маршруты па краіне ў асноўным уключаюць драўляныя культуры або сядзібныя будынкi. А вось традыцыйныя жылыя, гаспадарчыя, вытворчыя пабудовы сустраць даволі цяжка – дрэва не даўгавечны матэрыял. Не ўсе сядзібныя комплексы больш позняга часу, альбо пабудаваныя агратурыстычныя сядзібы на пачатку гэтага стагоддзя, маюць у сваіх архітэктурных і мастацкіх вырашэннях нацыянальныя рысы і асаблівасці. Напэўна, пры арганізацыі агратурызму, а тым больш калі ён разлічваецца на замежнага турыста, неабходна ўлічваць культурна-нацыянальныя асаблівасці, ландшафтныя і гістарычныя кампаненты пэўных раёнаў, месцаў, паселішчаў.

Унікальны комплекс Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту павінен атрымаць сваё развіццё ў двух накірунках:

– завяршэнне экспазіцыі з дзяржаўнай падтрымкай;

– будаўніцтва аб'ектаў інфраструктуры з прыцягненнем інвестараў.

Цэласная, як у планіравачным, так і архітэктурным рашэнні, з выразным нацыянальным каларытам і маляўнічым ландшафтам тэрыторыі музея стане прыярытэтным аб'ектам турызму.

А пакуль што музей дае прапановы для інвестараў. Гэта – уваходны комплекс з арганізацыйнай пад'езда да музея з боку шашы Брэст–Мінск праз вёску Воўкавічы, які павінен уключыць аўтастаянкі, крамы, корчмы, пастаялы двор (гатэль) з адводам зямлі пад забудову і ўзвядзеннем аб'ектаў музейнай інфраструктуры. Яшчэ адна цікавая прапанова – будаўніцтва аграсядзібаў у вёсцы Строчыца на высокім беразе ракі Пціч, адкуль бачная панарама музея.

Спалучэнне паслуг агратурызму і музейных паслуг задавоільна самага зацікаўленага беларускім нацыянальным каларытам турыста.

Святлана ЛАКОТКА, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту

Вяночны двор з вёскі Будзічы Докшыцкага раёна

Апошняя сведка з роду Луцкевічаў

*А сэрца ўсё імкне
да бацькоўскага краю.
Мінулае сваё
прыпамінаю я!*

Ціхая вёсачка з маляўнічай прыродай і мілагучнай назвай Ракуцёўшчына, дзе так хораша пісалася Максіму Багдановічу ўлетку 1911 года, была радзімай Зоф'і Эмерыкаўны Лычкоўскай. Якраз тут, у маёнтку яе роднага брата Вацлава Лычкоўскага, усё спрыяла не толькі адпачынку паэта, але і яго натхненню. Магчыма, тут Максім Багдановіч даволі блізка пазнаёміўся з сямействам Луцкевічаў, калі не асабіста, так па размовах.

У тое ракуцёўскае лета 1911 года ў фальварку жылі гаспадар, Вацлаў Эмерыкавіч Лычкоўскі, яго родная сястра Ядвіга Русецкая, Эмілія Шабуня са сваёй двухгадовай дачушкай Янінкай.

Спачатку пазнаёміўся з гаспадаром фальварка, Вацлавам Лычкоўскім. На жаль, не так многа вядома пра яго. Калі Максім Багдановіч прыехаў у Ракуцёўшчыну, Вацлаў Лычкоўскі быў ужо чалавекам не маладым (57 гадоў), але меў цікавасць да ўсіх праяваў тагачаснага грамадскага жыцця. Ён быў пісьменны, сачыў за навінкамі беларускай літаратуры, выпісваў і чытаў газету «Наша Ніва», так што было Максіму з кім пагутарыць у Ракуцёўшчыне пра ўсё, што яго цікавіла і хвалявала.

Хата Лычкоўскіх мела дзве святліцы, раздзеленыя калідорам, кухню і «спіжарку» (звычайную камору). Палуднаваць і піць гарбату ўся сям'я збіралася ў большай святліцы, куды запрашалі і маладога паэта. Яго там харчавалі, паілі сырадом, былі яго суразмоўцамі і дарадцамі. Магчыма, гэта былі самыя шчаслівыя часы яго не вельмі радаснага юнацтва. У асяроддзі чужых людзей Максім знаходзіў тое, чаго не меў дома: утульнасць, цеплыню, шчырасць і гасціннасць.

*Заварыць бы гарчай
гарбаты,
Разагрэць бы хутчэй
самавар.
Запя ён і тонка, і ціха.
Зазіе на спод аганьком, –
І развеецца цёмнае ліха
Над маім абагрэтым
кутком.*

Эмілія Шабуня

У тое лета ў фальварку адпачывала мінская пляменніца гаспадара Эмілія Шабуня, дачка яго роднай сястры З.Э. Лычкоўскай. Зоф'я Эмерыкаўна ўзяла шлюб з Іванам Баляславам Луцкевічам, ад гэтага шлюбу ў іх было чацвёра дзяцей: Іван, Антон, Эмілія і Сцяпан. Эмілія, як распавядае яе ўнучка, Юлія Андрусішына, «ад-

Крыніца

значалася надзвычай лагодным характарам, поўным дабрыні, любові і пашаны да блізніх. З нікім не сварылася, ніколі не павышала голасу, нікому не накідвала сваіх перакананняў». Пра тыя часы з аповеду сваёй маці, Эміліі Іванаўны Шабуні, Яніна Каханоўская пакінула ўспаміны. Каштоўны рукапіс гэтых успамінаў, на-

пісаных у Нью-Йорку ў студзені 1990 года, «больш рамантычнага, чым літаратурнага зместу», захоўваецца ў фондах Літаратурнага музея Максіма Багдановіча.

Яніна Каханоўская згадвае такі жартоўны эпізод. У Максіма закахалася сястра Вацлава Лычкоўскага Ядвіся, якая зайздросціла Эміліі Шабуні, што паэт браў гарбату з рук маці Янінкі, а ад яе не хацеў. Аўтар успамінаў падае яшчэ такі цікавы факт: «Ваколіцы Ракуцёўшчыны былі вельмі маляўнічыя. Недалёка працякала крынічка, а перад галоўным домам расла старая, разложыстая ліпа. Багдановіч захапляўся характарам прыроды і, калі хадзілі на спацыр, браў мяне на рукі і баяў казкі, якія я, на жаль, не памятаю... У тыя часы моладзь вельмі захаплялася расейскім паэтам Надсанам, мая маці таксама яго любіла, але Максім моцна яго крытыкаваў, казаў, што вершы яго эратычныя».

Эмілія Іванаўна прыпамінала, з якім унутраным хваляваннем Максім чакаў яе ацэнкі, калі чытаў ёй вершы, давяраючы яе слыху і густу. Асабліва клапаціўся ён пра дакладнасць беларускага слова і не раз пытаўся: «Ці так?» Максім радаваўся добрай выпадку, які звёў яго з добрай дарадчыцай. З таго далёкага лета Эмілія Іванаўна згадвала і такое. Хоць Максім і дваццаці гадоў не меў, але для паважнасці адпусціў бародку і выглядаў трохі старэй свайго юначлага ўзросту. Запомніліся яго вельмі прыгожыя рукі. У манерах яго адчувалася культура гарадскога чалавека.

Эмілія Іванаўна Шабуня-Луцкевіч (1886–1974) памерла ў Нью-Йорку і пахаваная на беларускіх могілках у Нью-Брансуік. Яніна Аляксандраўна Шабуня-Каханоўская доўгі час жыла ў Амерыцы і памерла 15 ліпеня 2005 года ва ўзросце 96 гадоў. Але вялікая любоў да Беларусі перадавалася з пакалення ў пакаленне ў гэтай сям'і і адгукнулася ў творчасці

«Фальварак Ракуцёўшчына»

вельмі лірычнага і таленавітага спевака Данчыка – Багдана Андрусішына, унука Яніны Аляксандраўны.

Восенню 1989 года Данчык разам з маці Юліяй прыляцеў з далёкай Амерыкі і ўпершыню ступіў на зямлю сваіх продкаў. Спявак даў некалькі канцэртаў, і кожны з іх праходзіў з поўным аншлагам. Прыгожы голас, шчырасць

ўключае былую сядзібу Лычкоўскіх («Дамок арандатар», «Дом гаспадарыцы, унука Яніны Аляксандраўны», «Дом гаспадарыцы пабудова – гумно»), Максімаву крынічку і тэрыторыю вакол сядзібы.

Адноўлены Дамок арандатар, у якім жыў і тварыў Максім Багдановіч. У гэтым доме, дзе, як сцвярджаў сам паэт, вельмі добра пісалася, створаная музейная экспазіцыя. Дарэчы, ракуцёўскі творчы «багаж» Максіма Багдановіча – цыклы вершаў «Места», «Старая Беларусь» і паэмы «У вёсцы» і «Вераніка».

Добрай ночы, зараніца!

*Ўжо імгла над зямлёю
лажыцца,*

*Чорнай рызай усё
пакрывае,*

*Пылам зор небасхіл
абсявае.*

*Цішыня агартае
мне душу.*

*Вецярок прыдарожную
грушу*

*Ледзьве чутна варуша-
калыша...*

Настасся СЯРБОЛІНА,
*малодшы навуковы
супрацоўнік філіяла
Літаратурнага музея
М. Багдановіча
«Фальварак
Ракуцёўшчына»*

выканання зрабілі яго выступленні непаўторнымі. Светлы тэнар беларускага спевака з-за акіяна пачула і палюбіла моладзь Беларусі. Сярод яго рэпертуару самая шчымлівая песня «Зорка Венера». Такая ўжо повязь часоў: ад юнага Максіма да юнага Данчыка.

Ёсць у Ракуцёўшчыне жыхары – Грышалі, Есьмановічы, Таргонскія, якія памятаюць Лычкоўскіх і распавялі супрацоўнікам Літаратурнага музея М. Багдановіча аб ракуцёўскім фальварку, побыце гаспадароў, абстаноўцы пакояў сядзібы і інш.

Ажыццявілася даўняя мара беларусаў – адноўлена фальваркавая сядзіба, праведзеная музейная экспазіцыя ўсёй запаведнай зоны «Ракуцёўшчына». У цяперашні час «Фальварак Ракуцёўшчына» – літаратурны музей-запаведнік, які

Мемарыяльны знак у «Ракуцёўшчыне»

Дняпроўска-Дзвінскі ВОДНЫ ШЛЯХ

З даўніх часоў Лепельшчына, размешчаная на старажытным шляху «з варагаў у грэкі», была параўнальна густа заселеная. Пра гэта сведчаць шматлікія гарадзішчы, селішчы, курганы могільнікі. Нашыя продкі спрадвек займаліся земляробствам, жывёлагадоўляй, лясным промыслам, ганчарным рамяством. Праз гэтую тэрыторыю вялі гандаль купцы з басейна Балтыйскага мора ў Чорнае, Міжземнае і наадварот. У летапісах нават захаваліся звесткі, што за перацягванне стругаў і тавараў па лепельскім сухапутным волаку «за кожнае судна плацілі мех солі».

Для пастаяннага і доўгатэрміновага гандлю патрэбны былі надзейныя шляхі зносінаў. Але толькі ў канцы XVIII ст. паміж Дняпром і Заходняй Дзвіной было распачата і ў пачатку XIX ст. закончана будаўніцтва Бярэзінскай воднай сістэмы. Гэта даволі складанае гідратэхнічнае збудаванне стваралася ў першую

чаргу для вывазу лесу з паўночнай часткі Мінскай губерні, у склад якой тады ўваходзілі і заходнія раёны сучаснай Віцебскай вобласці, да Балтыйскага і Чорнага мораў. Працягласць воднага шляху ад Бярэзіны праз сістэму рэк, каналаў, азёраў Плаўна, Бярэшча, Проша, Лепельскае да

галь і дзёгаць, хлеб і крупы, лён і алей, сала і мяса, мёд і пушніну. Для праводкі суднаў і лясных плытоў выкарыстоўваліся конная і валовая цяга, вёслы, ветразі і нярэдка бурлацкая лямка. Але з-за празмернай высечкі лясоў, абмялення вадаёмаў у канцы XIX ст. лесасплаў скараціўся. У пачатку XX ст. выкарыстанне Бярэзінскай сістэмы было частковым, а ў 1950-я гг. і зусім прыпынілася. Да нашага часу толькі дзе-нідзе захаваліся рэшткі збудаванняў – помнікаў гідратэхнічнага доўлідства XIX ст.

Тэме эканамічных сувязяў беларусаў з суседзямі прысвяціў сваю працу настаўнік, пісьменнік, краязнаўца, ураджэнец Віцебскай губерні І.Д. Гарбачэўскі, які напісаў нарыс «Аб волаках Вялікага воднага шляху “з варагаў у грэкі”» (1892 г.). Аўтар некаторы час жыў у Лепелі, быў выкладчыкам гісторыі і рускай мовы ў гарадскім вучылішчы і добра ведаў навакольную мясцовасць. Назіральны краязнаўца цікавіўся волакамі, што існавалі ў сярэднявеччы ў Полацкім краі.

Рэшткі Чашніцкага канала Бярэзінскай воднай сістэмы

Заходняй Дзвіны была 159 км, дзе 14 шлюзаў, 16 плацін рэгулявалі ўзровень вады.

Было тут і гандлёвае суднаходства. Вывозілі адсюль ву-

адзін з іх пралягаў паміж азёрамі Окана і Плаўна. Другі мог быць, па словах Івана Гарбачэўскага, паміж прытокамі ракі Бярэзіны і ракі Ушачы, якая ўпадае ў Заходнюю Дзвіну.

Прайшло звыш 200 гадоў з часу ўвядзення ў эксплуатацыю Бярэзінскай воднай сістэмы (1797–1805), але цікавасць да яе не знікла. У 1995 і 1996 гг. намаганнямі тутэйшых работнікаў культуры, сяброў мясцовага турысцка-краязнаўчага клуба і навукоўцаў з Мінска праведзеныя дзве комплексныя гісторыка-краязнаўчыя экспедыцыі, мэтай якіх было вывучэнне захаванасці і вызначэнне прыдат-

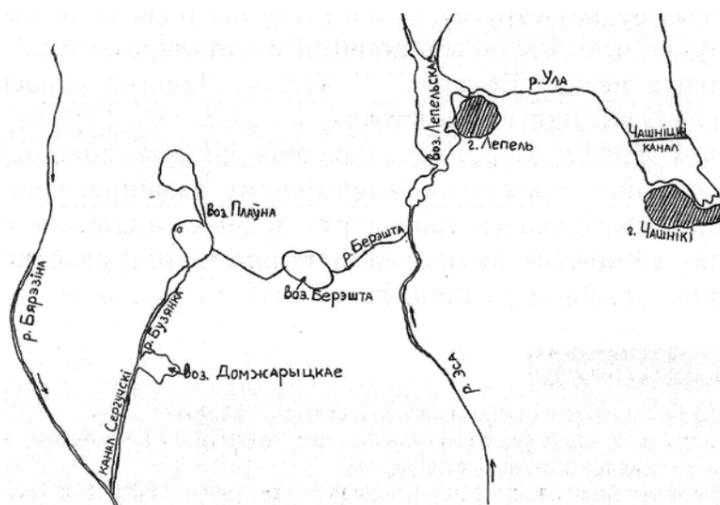
насці Бярэзінскай сістэмы для гаспадарчых, турыстычных і культурных патрэбаў. Зацікаўленасць праявілі і замежнікі. Магчыма, у будучым праз Лепельшчыну пройдзе адзін з маршрутаў міжнароднага турызму.

Хочацца дадаць, што сёлета да 570-годдзя Лепеля выдана кніга пад назвай «Бярэзінская водная сістэма», якую падрыхтавала дырэктар Лепельскага раённага краязнаўчага музея Аліна Стэльмах.

Ілья ЯНУШ, г. Лепель

(Ілюстрацыі з кнігі

В. Грыбка «Наша Чашніччына»)

План бярэзінскай воднай сістэмы

«Што вякамі ў народзе жыло...»

Калі пачыналі працу, то звярнуліся па дапамогу да вядомых краязнаўцаў Віцебшчыны У. Падліпскага і М. Півава-ра. Па падказцы Мікалая Васільевіча першае падарожжа мы арганізавалі ў в. Падцяркоўшчына каля Сасноўкі да гарадзішча X–XII стст., якое навісае над возерам Гародна. Ubачыўшы гэтую прыгажосць, мы напісалі верш:

*Лёгка ўзды на высокі пагорак,
Акіну паглядам, як вокам дастаць.
Роднаму краю жадаю да зорак
Квяцістай вясёлкай цвісці-расквітаць
Ода зямлі той, дзе першыя крокі
Вялі да святога – асновы асноў –
Ад нараджэння – пачатак, вытокі –
Ад вотчыны продкаў,
ад родных бацькоў!*

Кожны год мы ідзем у школу і знаёмім выпускнікоў з гісторыяй, культурай, гонарам краю. Асабліва цікаваяца легендамі, паданнямі – бадай, пра кожную вёску, мясціну, урочышча хочучь ведаць слухачы, таму некаторыя легенды мы друкавалі на старонках раённай газеты «Жыццё Прыдзвіння».

Хочам і з вамі падзяліцца найбольш цікавымі і арыгінальнымі легендамі.

Вёска Пароцькава. Вядомая з XVII стагоддзя, назва пайшла з адметнага выпадку. У часы прыгону вёскай валодала пані крутога нораву. Сяляне цярпелі ад яе выбрыкаў і ўзрыўнога характару. Адночы адзін сялянін правініўся перад паняй, а каб правучыць усіх, тая, не гледзячы на ўзрост, загадала лупцаваць (пароць) усю вёску.

Вёска Зубакі. У пятроўскія часы прыехаў пісар у вёскаму перапісваць

жыхароў і землеўладанні. Па чарзе падыходзяць сяляне да пісара і называюць сябе. І хто ні падыйдзе, прадстаўляецца Зубковым. Як быццам нічога дзіўнага, бо ў тыя часы сем'ямі сямліліся побач, але пісар выгукнуў: «Бач ты! Адны Зубакі!»

Гапееў мост. Злучыў маёнтак Адама Магутнага і Уладзіміра Заблоцкага, перакінуты праз Русакоў ручай. Сяляне з аднаго месца ў другое хадзілі і ездзілі па розных гаспадарчых справах: хто на кірмаш, хто ў царкву, на млын і інш. Аблюбаваў той мосцік злодзей Гапееў: падцікуе ахвяру і выскачыць знянацку, аббярэ да ніткі. Баяліся людзі хадзіць праз мост, а іншага шляху не было.

Шкілетава гара. Жыў бедны сялянін у нашай мясцовасці, дзетак поўная хата, таму хлеба не заўсёды хапала да вясны. Надакучыла беднасць гаспадару, адна мара была: прыдбаць кавалачак зямлі, пасеяць зерне і ад'есціся самому ды дзетак накарміць. Пайшоў да пана і папрасіў у залік будучага ўраджаю надзел прадаць. Сквапны пан меркаваў-меркаваў ды і выдзеліў пасчаную гару, дзе і сосны неахотна раслі. Але з пустога хоць якую выгаду займець захацеў пан. Зарадаваўся сялянін, стаў планавачь, але колькі ні біўся, ні стараўся, не змог пустку адрадыць да жыцця. У адчай кінуў шапку на зямлю, плюнуў і прамовіў: «Не хоча мяса нарастаць на шкілет». З таго часу і пайшла назва пасчаная ўзгорка – Шкілетава гара.

Бондарова гара. Узвышаецца над Русаковым ручаём і ракой Лучосай. Абмываюць яны гару з паўднёвага і ўсходняга бакоў. На той гары ў даўня

стагоддзі жыў бондар. Пра яго майстэрства чуткі разносіліся далёка за межы губерні, бо былі тыя вырабляны, бы цацкі, і зробленыя з душой і розумам. Калі гаспадыні замешвалі ў дзяхы цеста, то яно само так і пхалася цераз край. Капуста ў бочках бондара была хрусткая, агурочки зялёненькія захоўваліся да наступнага ўраджаю. Уласнае кляймо майстра служыла знакам якасці кансервацыі, людзі ахотна набывалі прадукцыю за любыя грошы, бо зробленыя на сумленне бочкі надавалі асаблівы смак прадуктам, дазвалялі захоўваць доўга ў свежым выглядзе. Прайшлі часы, імя ўмельца сцёрлася, а добрая справа засталася ў назве мясцовасці.

Шаноўная «Краязнаўчая газета»! Вы пачалі добрую справу: адраджэнне павагі да нацыянальнай культуры і гісторыі. Газета сталее і становіцца больш змястоўнай. Спадзяюся, яна стане масавай. Жадаю вам поспехаў на шляху захавання беларускай спадчыны (мы і так шмат страцілі), а наш клуб пастараецца дапамагчы вам у гэтай справе. Па кроплі ад кожнага і зборам мора.

Запрашаем вас да нас у госці. А на развітанне вось вам наш гімн:

*Дарагі мой сасновы край
Сінявокіх азёр і крыніц,
Невялікіх паселішчаў рай,
Наваколле бароў і суніц!
Тут гасцінны жыве народ,
Ён заўсёды гасцям шчыра рад,
Гаспадаркі вядуць з года ў год
Працавіты і песенны лад.
Услаўляю цябе, сяло,
Маляўнічы прастор-краявід,
Што вякамі ў народзе жыло,
Вызначала традыцыі, побыт,
Праявай жыцця, што было.
Стаць маленькай часцінкай у ім.
Дарагое мне сэрцу сяло!
Прысвячаю табе гэты гімн.*

Ніна ЛАРКОВА,
Віцебскі раён

Звяртаецца да вас бібліятэкар Сасноўскай сельскай бібліятэкі Ніна Лявонаўна Ларкова і сябры клуба «Пошук».

Клуб наш працуе пры бібліятэцы з 1996 года, у яго ўваходзяць зацікаўленыя і неабякавыя да краязнаўства людзі, якія вывучаюць гісторыю краю. Мы працуем у бібліятэках, архівах, арганізоўваем краязнаўчыя падарожжы, экспедыцыі. Усім ахвочым прапануём паехаць з намі ў вандроўку, прыняць удзел у мерапрыемствах. Так у нас набіраюцца немалыя групы. Нашыя паходы – гэта маршруты па гістарычных месцах краю, сустрэчы з людзьмі, гутаркі, складанне картаў, пошук археалагічных помнікаў. За 13 гадоў працы мы сабралі гісторыю краю ў 5-ці тамах, альбом «Памяць сэрца» пра ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, альбом «Нашыя славутыя землякі», альбом «Фальклор краю». Улетку мы збіраем і апрацоўваем матэрыял, якім папаўняем нашы выданні. Галоўны аб'ект нашага вивучэння – Сасноўка, а таксама вёскі ў радыусе 13 км. Пачынаецца наш летапіс з уласнага верша:

*Гісторыя сяла, дарогі і шляхі...
Гартуюцца жыцця старонкі,
Бягуць гады, сплятаюцца ў вякі,
Нізаюцца тысячагоддзяху гронкі.
Падзеі кожны дзень змяняюцца,
цякуць,
А час з іх робіць сваю справу:
Адны легендаў хутка абрастуць,
Другія забыццём ці дрэннай славай.
Свая даўніна, мінуўшчына зямлі!
З былога больш за ўсё загадкі.
Наш продак, каб не страчаны былі,
На берасце зрабіў для нас нататкі.
Гісторыя сям'і – то радавод дзядоў,
Далёкіх прашчураў паданні.
Ёсць толькі некалькі скурых радкоў,
Узноўленыя з архіўнага выдання.
Гісторыі пра ўсіх і пра асобны лёс
Складаюць нашыя скарбонкі,
Дзе кожны жыў і свой уклад унёс
У летапісную старонку.*

Уладзімір Содаль, карпатлівы літаратурны краязнаўца, нястомны даследчык жыцця і творчасці Францішка Багушэвіча, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Ядвігіна Ш., Янкі Купалы, Аляксандра Уласава, Язэпа Драздовіча, зноў парадаваў чытача сваёй новай кніжкай, на гэты раз «Блаславёныя Кушляны».

Матэрыялы пра Францішка Багушэвіча Уладзімір Содаль збірае дзесяцігоддзі і шчодро дзеліцца імі з чытачамі. Ужо даўно на слыху ў знаўцаў гісторыі беларускай літаратуры яго кнігі «Людзьмі звацца» (1977), «Францішак Багушэвіч: Альбом-выстава ў школе» (1986), «Кушлянскі кут» (1990), «Сцежкамі Мацея Бурачка» (1991), «Жупранская старонка» (1992), «Свіранскія крэскі» (1995), «Умей слухаць» (2003), «Святы той куточак фальварак Свіраны» (2005).

Ён глыбока ведае кожны твор Пракса беларускага адраджэння, дакопваецца да сэнсу кожнага радка, арыгінальна тлумачыць аўтарскую думку. А яшчэ ў Багушэвічавых мясцінах (Кушлянах, Свіранах, Жупранах, Смаргоні, Ашмянах) запісвае народны матэрыял пра Багушэвіча і яго сям'ю, пра суседзяў – аповеды, жарты, досціпы, анекдоткі – сапраўдныя дыяменты вуснай творчасці.

Кожны Багушэвічаў юбілей У. Содаль рушыцца адзначаць новай кнігай. Вось і «Блаславёныя Кушляны» выйшлі да 170-х угодкаў паэта. Выйшла кніга ў выдавецтве «Кнігазбор» невялікім накладам – усяго 300 асобнікаў, але яе каштоўнасць ад гэтага ніяк не меншая. Проста Уладзіміру Содалю апошнія 15 гадоў даводзіцца выдаваць свае кнігі за ўласны кошт: з пенсіі, зрэдку са спонсарскай дапамогі дабрадзееў. Таму аўтар ніколі не праміне аддзячыць сваіх ахвярадаўцаў. Вось і выданню гэтай кнігі паспрыялі сям'я пісьменніка, народная артыстка Беларусі Зінаіда Бандарэнка, сям'я скульптара Льва Гумілеўскага, гісторык Раіса Крывальцэвіч, Лявон Злотнікаў з Гомельшчыны, Людміла Ліцвінава і Валянціна Мароз з Мінска, оперны спявак Пётр Тарасевіч ды іншыя. Усім ім У. Содаль шчыра ўдзячны.

Блаславёныя Кушляны

На старонках новай кнігі, якая складаецца з аповядаў і абразкоў, – гісторыя сядзібы Кушляны, таленавіта расказаная краязнаўцам. Усяго 53 аповяданні.

Пачынаецца выданне з уступу, які аўтар адмыслова назваў «Выток», згадваецца тут аб тым, што прывяло даследчыка да Багушэвіча. «Часам у мяне пытаюцца: як я ўзбіўся на Францішка Багушэвіча? Гэта жа быў якісь пачатак, штуршок, імпульс. Самае цікавае, калі ўсё гэта здарылася, я быў малады, і мне, грамадзяніну развітога сацыялізму, будаўніку камунізму, ягоныя творы здаваліся старызнай, не вельмі абробленымі, грувацкімі, цяжкаватымі, перапоўненымі нязвычайнымі для мяне дыялектызмамі, гістарызмамі. Тым не менш, я пацягнуўся да Багушэвіча, інтуітыўна адчуў якуюсь гарманічнасць гэтай асобы з яго словам, думкамі, настроймі... Мабыць, гэта найперш знайшло водгук у маёй душы і павяло Багушэвічавымі сцежкамі. А тут выпала мне рыхтаваць на тэлевізіі перадачу пра Францішка Багушэвіча. А як расказаць пра песняра, не пабыўшы на яго радзіме?..

Было гэта ў годзе шэсцьдзесят дзевятым... Я тады толькі шчэ пачынаў на тэлевізіі».

І яшчэ. «Вырашыў распытацца ўсё пра Кушляны, хто як іх памятае, што змянілася, што знікла. Хто як запомніўся з Багушэвічавых суседзяў. Вядома, для паўнаты ўражанняў трэба было абхадыць усё наваколле, лясы, пералескі, спазнаць кожную сцежку, кожную дарожку, якая вяла ў Кушляны, праз Кушляны. З якіх я толькі старон не заходзіў у Кушляны! Праз На-

васёлкі і Марыямонты, праз Забалацце і Наздрачуну, праз Трыколі і Ваўкелы, праз Асіпаны і Рудалі...

Кожны раз я мяняў дарогі і напрамкі, каб добра сабе ўяўляць песняроў кут, каб бачыць і адчуваць яго пры любой нагодзе».

Аўтар даследуе некалькі версій паходжання назвы Кушляны. Дыялектны слоўнік падае: «Кушачка – гняздо ці кусток з гняздом». Некаторыя вучоныя выводзяць назву ад балтыйскай асновы, прынамсі, ад літоўскай «kuzdėti» (шаптаць).

«Так гэта ці не – цяжка сказаць. Але шаптаць тут было і ёсць пра што і каму. Шаптаць маглі векавыя дрэвы, травы, трыснягі».

Тут цікавыя даследаванні назіранні і пра жытло Багушэвіча, гісторыю яго фальварка, наваколля Кушлянаў.

Надзвычай багатая тапаніміка ваколцаў: балота Ваўкелы, пагорак Лабок (згаданы Багушэвічам у аповяданні «Сведка»), Лысая гара – грудок каля лесу і камень памяці на ёй, Барок, селішчы Трахімы, Трыколі, поле Дубелішкі, яр Лапішкі. А шляхі-дарогі, што звязвалі Кушляны са светам? Пра кожную з іх напісаў Содаль, па кожнай не адзін раз прайшоў!

Шмат цікавага і на сядзібе песняра: парк, прысады, сажалка, каплічка, крыжы, сонечны гадзіннік. Заглянуў ён і ў кнігу наведвальнікаў музея-сядзібы Францішка Багушэвіча, дзе пакінулі свае запісы вядомыя творцы А. Мальдзіс, А. Каўка, Я. Пархута, Н. Гілевіч, В. Зуёнак, А. Пісьмянкоў, а таксама і простыя людзі – аматары творчасці Францішка Багушэвіча,

прывёў найбольш цікавыя вытрымкі з гэтых захопленых водгукаў.

Не раз згадвае цёплым словам У. Содаль кіраўнікоў-ахоўнікаў музея Ф. Багушэвіча: Міхала Ляпеху і Аляся Жамойціна. Першы збырог дома паэта, пры другім (з 1987 г.) «пад страху Багушэвічавага дома вярнуліся шмат якія яго рэчы, ... у паэтавым доме стала так, як было за ягоным жыццём. Як і дайней, адсюль прамяняцца нашы беларускія ідэі, беларускі дух».

Другі раздзел кнігі – гэта паэтычныя прысвячэнні Францішку Багушэвічу як вядомых беларускіх паэтаў (М. Танка, А. Пісьмянкова, В. Іпатавай, М. Скоблы, Ю. Голуба, Д. Бічэль-Загнетай, А. Жамойціна, В. Шніпа, С. Панізьніка, Ю. Свіркі ды іншых), так і ўнука Уладзіміра Содалю – Сержыка Чылікіна-Садэльскага.

Завяршаецца кніга перапіскай аўтара з Міхалам Ляпехам (1903–1992), якая ўвайшла ў раздзел «Весткі з Кушлянаў». У гэтым ліставанні аповед пра тое, як жылі паэтавы Кушляны з канца 1960-х і аж да 1990-х гадоў.

Кніга багата ілюстраваная: маецца план кушлянскай сядзібы, здымкі Кушлянаў і ваколцаў, здымкі Ф. Багушэвіча, яго сям'і і сяброў.

Кніга будзе карысная для выкладчыкаў, метадыстаў пры падрыхтоўцы да ўрокаў беларускай літаратуры і да пазакласных мерапрыемстваў. Тут яны адшукаюць удзячны матэрыял для літаратурных кампазіцый, сцэнарыяў, прысвечаных 170-м угодкам паэта.

Знаёмства з гэтай кнігай, магчыма, падштурхне неаб'явавага чытача наведаць Кушляны, прайсці сцежкамі паэта, дакрануцца душой да гаючых крыніцаў Багушэвічавай творчасці.

Дадамо толькі, што першая прэзентацыя кнігі У. Содалю «Блаславёныя Кушляны» прайшла 1 снежня ў лінгвагуманітарным каледжы Дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта перад шматлікай аўдыторыяй выкладчыкаў і навучэнцаў, за што мы шчыра ўдзячны аўтару.

Алесь ЧЭЧАТ, выкладчык беларускай мовы і літаратуры лінгвагуманітарнага каледжа

Творчасць нашых чытачоў

Навагодняе

Падсумоўвае рахунак
Год напрыканцы пласцінкі...
Налівайма ў кубкі трунак,
Каб лягчэй было плысці нам
Па жыцця шалёных хвалях
Праз святло і страхі грому,
Каб усе шляхі вярталі
Непазбежна нас дадому!..
Надыходзяць свята чары –
Года новага дарунак.
Каб ён споўніў нашы мары,
Налівайма ў кубкі трунак!

Каза

Стварыў Бог розныя істоты:
Каня, авечку, бегемота,
Зляпіць задумаў чалавек...
А чорт, зайздрослівы ад веку,
На зло рашыў зляпіць употай
Сваю дзівосную істоту.
Каб ад другіх жывёл адрознай
Была яна, чорт выгляд грозны
Прыдаў казе, даваў рогі –
З сябе чорт браў усяго патрохі.
І вось – стаіць каза нямая
І, як насмешка, – нежывая...
Ды Бог тут зжаліўся над ёю
І надзяліў яе душою.
З тых пор каза – сяброўка наша,
І выгляд ейны нас не страшыць.
Характар у яе юрлівы,
І вольналюбны, і дурлівы:

З капітных хто ж у гэтым свеце
На дрэва лезе есці вецце?!
Хоць гэта дрэва і з нахілам,
Ды не палезе палахлівы.
Каза – і сімвал дабрабыту,
І лечыць ад хвароб нібыта.
Яе і на Каляды водзяць...
Дзе папасецца – жыта родзіць...
Каза – жывёліна шчэ тая:
Завуць у народзе – залатая.

Ростані

Бягуць-бягуць дарогі з дому –
Адна назад вядзе заўжды
І нас вяртае к дарогу
З любой далёкае мяжы.
...На ростанях гасцей страчалі –
На скрыжаванні трох дарог...
І долю дзеўкі там гукалі
У зімовы Шчодры вечарок.
Мігценне зорак у вышынях
І песня дзіўная ўначы,
Скрып палазоў па снезе сінім, –
Магло ўсё долю прадрачы.
На ростанях ахвяравалі,
Каб пэўных збавіцца хвароб,
Знахаркі там сваё шапталі,
Здымаючы наход, падроб...
Узносіцца і крыж вячысты
На скрыжаванні трох дарог,
Каб ён, асвечаны і чысты,
Аберагчы сяленне мог...

Галіна ЗАГУРСКАЯ, г. Полацк

У тэатры «Зьніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зніч» новы год **11 студзеня** адкрывае монаспектаклем для дзяцей «**Маленькі анёлак**». Гэта філасофская казка, створаная Сяргеем Кавалёвым паводле вершаў Барноса дэ Гаштольд. Што такое сяброўства, спагада і ўзаемадапамога? Хто твой сапраўдны сябар? Артыстка Раіса Астразінава прапануе маленькім глядачам пашукаць адказы на гэтыя пытанні разам. Пачатак а 15 гадзіне.

Увечары таго ж дня Алесь Кашпераў запрасіць глядачоў на паэтычны монаспектакль «**Красёныя жыцця**». У аснову яго пакладзены раманы Якуба Коласа «Новая зямля». Энцыклапедыя народнага жыцця – так характарызуюць гэты твор. Перагарнуць ягоныя старонкі ў калядныя вечары – годны свята заняткаў.

На **12 студзеня** запланаваная яшчэ адна дзіцячая пастаноўка – лялечны монаспектакль «**Граф Глінскі-Папялінскі**» паводле аднайменнай казкі Артура Вольскага. Маленькіх глядачоў чакаюць павучальныя прыгоды кемлівага і вясёлага персанажа. Выканаўца Вячаслаў Шакаліда; пачатак спектакля а 14 гадзіне.

15 і 22 студзеня – прэм'ера монаспектакля «**Пяць начлежнікі**» паводле твораў Змітрака Бядулі. Выканаўца Галіна Дзягілева. Назву пастаноўцы даў беларускамоўны абразок, першы надрукаваны твор пісьменніка: публікацыя ў газеце «Наша Ніва» ў 1910 годзе.

Вечаровыя спектаклі пачынаюцца а 19-й гадзіне. Пастаноўкі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алёны ў Мінску. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Студзень

19 – Ушакоў Іван Міхайлавіч (1910, Барысаў – 1966), тэатральны мастак, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

22 – Брэсцкая епархія Беларускай Праваслаўнай Царквы (1840) – 170 гадоў з часу ўтварэння (адноўленая ў 1990 г.).

22 – Ракаў Віктар Афанасьевіч (1935, Слаўгар. р-н – 2000), паэт, аўтар нарысаў, крытычных артыкулаў, рэцэнзій – 75 гадоў з дня нараджэння.

24 – Тарыч (сапр. Аляксееў) Юрый Віктаравіч (1885, Полацк – 1967), беларускі і расійскі кінарэжысёр, сцэнарыст, заснавальнік беларускага кіно, заслужаны дзеяч мастацтваў Расіі – 125 гадоў з дня нараджэння.

24 – Брэсцкі дзяржаўны музычны каледж імя Рыгора Шырмы (1940) – 70 гадоў з часу адкрыцця.

25 – Лельчыцкі краязнаўчы музей (1990) – 20 гадоў з часу стварэння.

26 – Шарашова, г.п. (Пружан. р-н, 1380) – 630 гадоў з часу першых звестак у гістарычных крыніцах.

26 – Моркаўка Аркадзь Андрэевіч (1900, Пухав. р-н – 1957), паэт – 110 гадоў з дня нараджэння.

27 – Ахола-Вало Аляксандары (Аляксандр Пятровіч; 1900–1997), мастак (Фінляндыя), чыё жыццё і творчасць у 1919–1930 гг. звязаныя з Беларуссю – 110 гадоў з дня нараджэння.

28 – Дайнека Леанід Мартынавіч (1940, Кліч. р-н), пісьменнік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя К. Каліноўскага (1990) і Літаратурнай прэміі імя І. Мележа – 70 гадоў з дня нараджэння.

Вясёлы слоўнік

Добра – музычны электрасвяцільнік.

Мармур – мары будаўніка.

Спадчына – паніжэнне чыну.

Дадатак – поўная праўда.

Выдра – парашок для чысткі.

Качаня – невялікі качан капусы.

Паляшук – трактарыст, які шукае поле.

Шпаклёўка – помесь шпака з ільвом.

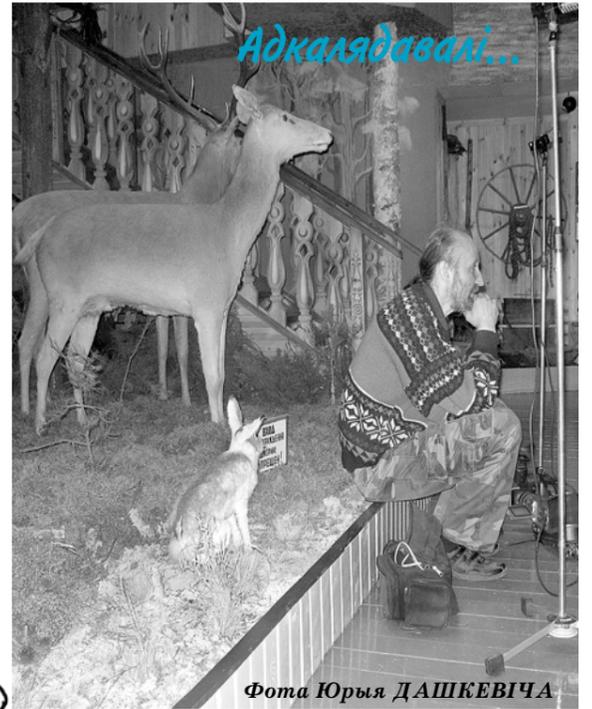
Аўчына – выбары чыноўнікаў.

МУСЛІМ – Міністэрства ўнутраных спраў пры рэдакцыі тыднёвіка «Літаратура і Мастацтва».

Склаў **Алесь ХІТРУН**

Малюнак **Міколы ПІРГЕЛЯ**

Фота **Юрыя ДАШКЕВІЧА**

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 48 за 2009 год

Уздоўж: 1. Салома. 3. Свіння. 6. Акруга. 8. Сподак. 12. Снег. 13. Адзенне. 14. Хрэн. 17. Кош. 18. Аул. 19. Рэ. 20. Ер. 23. Вон. 24. Два. 27. Каза. 28. Крупнік. 32. Сыта. 35. Адліга. 36. Папера. 37. Аўсень. 38. Раство.

Упоперак: 1. Сумесь. 2. Міра. 4. Вада. 5. Ячмень. 6. Авечка. 7. Год. 9. Пан. 10. Каралі. 11. Не. 15. Кшчэнне. 16. Календы. 21. Звезда. 22. Пазыка. 25. Іконка. 26. Малако. 29. Рог. 30. Пі. 31. Іпа. 33. Блін. 34. Сена.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАПІШЧА – дахрысціянскае культываванае збудаванне, месцы маленняў і ахвярапрынашэнняў усходніх славянаў і суседніх народаў. Іншыя назвы – свяцілішча, трэбішча, кумірнича, храм ідальскі. Былі радавыя, племянныя і для некалькіх суседніх родаў. Размяшчаліся на ўзвышшах, астравах і мысах сярод балотаў, на берагах рэк і азёраў, зрэдку насыпаліся штучна (круглыя ці авальныя пляцоўкі дыяметрам 14–30 м з прыпаднятым цэнтрам або ўпадзінай пасярэдзіне). Капішчамі былі таксама камяні-скальнікі, культывыя ўзгоркі ці крыніцы. Ушаноўваліся таксама святарныя дрэвы (асабліва дрэва Перуна дуб) і гаі.

Верхайлянскае свяцілішча Бераставіцкі раён

У VIII–XII стст. былі пашыраныя гарады-свяцілішчы. Найбольш вядомае з даследаваных на ўсходнеславянскіх землях – на гары Богіт каля р. Збруч ва Украіне.

У Беларусі захаваліся легенды пра язычніцкія месцы пакланення на гарадзішчах Войстрам (Смаргонскі раён), Свір (Мядзельскі раён), Хоўхлава (Маладзечанскі раён), ахвярнікаў Лоск (Валожынскі раён), каля в. Рудабелка (Акцябрскі раён) і інш. Па ўсёй краіне захавалася шмат тапонімаў Святое возера, Красная гара, Божая горка, Перунова гара, Турава гара, Валова гара, Даждзбогаў камень, Змееў камень, Святы камень, Радагошча. Верагодна, распаўсюджаныя легенды пра ўзгоркі, на якіх стаялі царква ці касцёл, што праваліліся пад зямлю, указваюць на існаванне ў гэтых месцах дахрысціянскіх культывых аб'ектаў.

Пасля прыняцця хрысціянства многія капішчы, свяцілішчы былі прыстасаваныя для патрэбаў царквы і набылі функцыі прошчаў. У сувязі з гэтым частка іх у рэліктавай форме захавалася да XX ст.

КАПТУР – традыцыйны галаўны ўбор замужніх жанчынаў. Паўшарападобная ці

Жанчына ў каптуры. Камянецкі раён. пач. XX ст.

плоская прызбораная на патыліцы шапачка з вушкамі, да якіх прышывалі матузкі для завязвання пад падбародкам. Бытаваў пераважна ў Цэнтральнай і Заходняй Беларусі да пач. XX ст. (у XVI–XVII стст. яго насілі знатныя гараджанкі і шляхціцкія). Шылі яго з аксаміту, шоўку, атласу, паркалю звычайна чырвонай гамы; вушкі і перад аздалі вышыўкай, залатой і срэбнай тасьмой, нашўкамі рознакаляровых стужак, бісерам. Надзявалі на тканку (круглы валік, на які накручвалі валасы), зверху часта завівалі намітку, завязвалі хустку.

КАПУСТА – традыцыйная страва. Называлі таксама капуснік, капусняк. Вараць з дробна пакрышанай капусы, дадаюць бульбу, прыправы, часта кладуць сушаныя грыбы. Гатуюць з мясам або запраўляюць здорам ці заскварваюць; часта перад ядою прыпраўляюць смятаную. Даўней, асабліва на Палессі, у капусу дадалі муку (рабілі закалоту), каб менш спажываць хлеба.

КАПУСТА КВАШАНАЯ – старадаўні прадукт харчавання славянаў, у т.л. беларусаў. Самы просты спосаб прыгатавання – квашанне цэлымі кача-

намі або палавінкамі (палюткамі, плашкамі, палойкамі) без солі, з вадою. Качаны абчышчалі ад верхняга зялёнага ліста, складвалі ў бочкі, залівалі вадою (звычайна халоднай). Калі капуса ўкісала, яе прыціскалі грузам (гнётам). Квашаная капуса стаяла ў варыўні. Капуса ў квасе магла летаваць. З яе варылі боршч, квас, капусу. Калі было дастаткова солі, рабілі расол (з кменам і кропам) і залівалі ім капусу ў бочцы (расаловая капуса). Сечаную капусу таксама магла заквашваць з вадою, без солі. Капусу секлі ў ночвах, дадалі кмен, кроп, журавіны, моркву, часам мяту, антонаўку, бурак, потым складалі ў бочку.

Пазней капусу пачалі заквашваць без вады, пераціраючы яе з соллю і прыправамі (шаткаваная капуса, бітая капуса, набіванка). У сечаную капусу часта кладуць цэлыя качаны або палавінкі (складаюць сляямі). На ўсходзе Беларусі (а таксама ў Смаленскай вобл.) лепшыя верхнія зялёныя лісты капусы ішлі не на корм скаціне, а квасіліся. Гэтыя лісты абмывалі, часам секлі, складалі ў бочкі, залівалі вадою без солі. Такую капусу называлі шэрай, рудой, націнай, шэрым баршчом. На Палессі капусу квасілі таксама параную або папярэдне падпечаную, залівалі яе расолам з прыправамі.

У наш час квашаная капуса вядомая паўсюдна.